

Др Срђан Радловић,*
Доцент Правног факултета,
Универзитет у Приштини са
привременим седиштем у Косовској Митровици

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД
10.5937/zrpfno-28570

UDK: 179.3
351.765
343.58

Рад примљен: 27.09.2020.
Рад прихваћен: 16.12.2020.

(ПРАВНИ) СТАТУС КУЋНИХ ЉУБИМАЦА И ПОСЕБНА АФЕКЦИЈА ПРЕМА ЊИМА

Апстракт: У домаћој теорији права, као и судској пракси, преовлађује став да су животиње ствари – живе покретне ствари у контексту стварног права, односно опасне ствари у контексту облигационог права. Оба схватања, међутим, озбиљно су доведена у питање доношењем Закона о добробити животиња, те изменама које су уследиле у казненом праву. Штавише, створен је сасвим солидан основ да се у важећем праву о животињама дискутује као, истина врло особеним, субјектима права.

Правни статус животиња, па и кућних љубимаца као посебне категорије која је у фокусу рада, јесте споран. Но, већ и сам наговештај могућности превазилажења традиционалног концепта „животиња = ствар“ обавезује да у том контексту преиспитамо и друге поставке грађанског права *de lege lata*, а нарочито *de lege ferenda*.

Конкретно, с ослонцем на предности аналитичког метода, те генерализацију и апстракцију као саставне делове нормативног метода, аутор претендује да преиспита могућности накнаде тзв. афекционе вредности за случај смрти или телесне повреде кућног љубимца, нарочито у контексту опредељене систематике важећег Закона о облигационим односима, те Преднацрта Грађанског законика Републике Србије.

Кључне речи: штета, афекциона вредност, кућни љубимци, животиње, права животиња.

*srdjan.radulovic@pr.ac.rs

1. Увод

Парадигматски оквир, претежно омеђен екоцентричним и биоцентричним ставововима, а унутар којег се одвијају практично све социјалне релације, природно представља основу правно-етичког модела по којем функционишу истраживања у оквиру правне науке, судска пракса, као и законодавне активности. Такав приступ тешко је оспорити данас. Ипак, склони смо да се запитамо да ли је антропоцентризам у својим умеренијим варијантама ипак могуће инкорпорирати у постојећи сет идеја. Да ли је то можда нужно учинити, не ради сужавања постојећег парадигматског оквира, већ управо ради повећања ефикасности мера које су на њему засноване? Да ли је могуће непосредно штитећи човекове интересе, упркос егоизму које се слуги из таквог приступа (Visković, 1992: 288), унапредити управо човеков однос према природи чији је он неодвојиви део?

На ова и друга сложена питања склони смо да понудимо позитиван одговор¹. Сматрамо да је на овом нивоу развоја права, па и људских идеја уопште, не само могуће, већ и упутно препознати и уважити неке најсубјективније човекове побуде. Све то, с једне стране, ради уважавања тенденције ширења постојећег оквира људских права, али и (мада звучи контрадикторно) ради корекције превише антропоцентричног односа човека према природи.

С тим у вези, у раду презентујемо резултате истраживања усмереног на преиспитивање решења која нуди важеће одштетно право Републике Србије у погледу могућности усвајања тужбених захтева који су усмерени на накнаду штете која се надовезује на посебну наклоност оштећеног према одређеној ствари онда када је иста оштећена или уништена. Постојећа решења анализирамо нарочито из угла новијих правнотеоријских промишљања, као и из угла релевантне судске праксе, све у контексту штете која произлази из повреде или смрти животиње као особите категорије „ствари“. Аутор, међутим, напомиње да је рад усмерен на накнаду афекционе вредности за случај повреде или смрти, не свих, чак не ни само „власничких“ животиња, већ искључиво категорије кућних љубимаца. Каква је правнополитичка ситуација у том контексту када су остале категорије животиња у питању биће предмет проучавања у наредним радовима.

1 Унеколико сличан приступ практикују аутори који су анализирали потребу за унапређењем права детета кроз унапређење права животиња. (Vučković-Šahović, Burazerović, 2019: 185-203).

2. О накнади „афекционе вредности“

У теорији права сматра се да се „коначно“ концепцијско и легислативно раздвајање грађанскоправне од кривичноправне одговорности догодило доношењем првих великих грађанских кодификација². Процес диференцијације, међутим, започет је далеко раније – доношењем *Lex Aquilia de damno iniuria dato*³. Управо овим актом, мада су њиме фрагментарно регулисани хетерогени случајеви који су се чешће појављивали у пракси, отворено је питање сврхе санкције и створена могућност за инсистирање на разлици у односу на кривично право у изнетом контексту⁴.

До доношења *Lex Aquilia*, правни поретци на штету су реаговали кроз скуп мера који је био изразито пунитивног карактера. Те мере, осим можда индиректно, нису ни биле усмерене на репарацију штете (Радуловић, 2016: 73), већ на сатисфакцију у циљу спречавање одмазде, нарочито крвне освете (Цигој, 1978: 400). Такав закључак јасно произлази из система компензације у којем се штета надокнађивала у вишеструком износу.

Доношењем поменутог акта, истина само за један деликт, предвиђена је обавеза на страни штетника да исплати *износ који одговара једнострукој вредности ствари фиксираној за одређени временски тренутак* [нагласио аутор]. Римски правници, а затим и теорија права, препознали су капацитет оваквог приступа, па се оно што је био изузетак предвиђен за деликт *damnum iniuria datum* претворило у основни принцип читавог грађанског права. Тако се данас за много аргумента може бранити став да је поправљање штетних последица нечијег деловања основни циљ установљења грађанскоправне одговорности.

То, на први поглед, произлази као сасвим јасно, чак и неспорно. Међутим, једна ствар је рећи, мада и то је упитно, да је поправљање штетних последица основни циљ. Нешто сасвим друго било би рећи да је то једини циљ грађанскоправне одговорности. То није нешто са чиме се можемо сложити, нарочито уколико питање циља накнаде штете конкретизујемо и

2 Раздвајање се, сматра се, догодило на нивоу метода, затим и сврхе инкриминације, у погледу услова и основа одговорности, најзад и према врстама санкција (Salma, 2008: 79-97).

3 О овом акту, околностима под којима је донет, тачном времену његовог доношења, као и његовој садржини данас, нажалост, сазнајемо само посредно и то претежно на основу фрагмената који су сачувани у Јустинијановим Дигестима и Гајевим Институцијама (Богуновић, 2012: 425-426).

4 Мада би се до одређене мере могло бранити и становиште да је, макар једним делом, *Lex Aquilia* допринео приближавању грађанске кривичној одговорности кроз увођење појма противправности на терен грађанског права.

у тражење одговора се упустимо из перспективе важећег права Републике Србије.

Када поставимо питање шта је сврха одговорности у грађанском праву, поготово уколико посматрамо одредбе важећег Закона о облигационим односима, стојимо на становишту да је, не репарација, већ превенција основни циљ. Чини нам се да то сасвим јасно произлази из одабране формулације једног од основних начела поменутог закона, а којим је изричито наложено да је свако дужан да се *уздржи поступака којим је другоме могуће проузроковати штету* [нагласио аутор]⁵.

И заиста, адресирајући поименично неодређен број лица, законодавац сугерише да је неприхватљиво, не само наношење штете, већ и предузимање радњи којима се уопште може створити и најмањи степен опасности настанка штете, те да се истих треба уздржавати. Наравно, мада није погрешна уколико поштујемо правила језичког тумачења, последња интерпретација мора у пракси бити унеколико ублажена кроз логичко и телеолошко тумачење, а разлог је једноставан – из сваке људске радње потенцијално може настати штета. Но, сматрамо да очигледна потреба за „ублажавањем оштрице“ овог правила не мења ништа у погледу примарног опредељења законодавца на остваривање ефеката генералне превенције, а тек супсидијерно (дакле, за случај да примарни циљ не буде остварен) и репарације.

Овакво становиште може се успешно бранити на више различитих нивоа. Међутим, далеко од тога да је овим питање супсидијерних циљева позитивног одштетног права у потпуности разрешено. Тако, сасвим је оправдано поставити питање да ли је, онда када је постојање штете недвосмислено утврђено, репарација једини циљ накнаде. Конкретније, питање се своди на то да ли је кроз накнаду штете могуће пројектовати и пунитивне ефекте, а кроз пунитивне и ефекте специјалне превенције.

Наиме, Законом о облигационим односима прописано је да се штета јавља у више различитих облика. Најпре, штетом се сматра стварна, то јест обична штета која се манифестује као умањење имовине једног лица⁶. Под појам штете се, затим, подводи се и изостанак основано очекиваног повећања имовине, то јест измакла добит⁷. Најзад, штетом се према слову закона сматра и наношење физичког или психичког бола, односно страха другом лицу, а овај облик штете означава се нематеријалном⁸.

5 Чл. 16. Закона о облигационим односима, *Сл. лист СФРЈ*, 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89. *Сл. лист СРЈ*. 31/93. *Сл. лист СЦГ*. 1/03 - Уставна повеља

6 Чл. 155. Закона о облигационим односима.

7 Чл. 155. у вези са чл. 189, ст. 1 и 3. Закона о облигационим односима.

8 Чл. 155. у вези са чл. 200. Закона о облигационим односима.

Када је у питању материјална штета (као збирни појам за стварну штету и измаклу добит) законодавац претендује најпре на то да се изврши репарација исте кроз натуралну реституцију. За случај да она није могућа или суд сматра да није нужно инсистирати на њој⁹, од судије се очекује да досуди накнаду у износу који је потребан да се материјална ситуација оштећеног лица уподоби са ситуацијом у којој би се налазило у моменту досуђења да није било штетне радње или пропуштања (Караникић-Мирић, 2011: 69-70)¹⁰.

Када је у питању нематеријална штета законодавац, такође, предност даје својеврсном облику реституције¹¹. За случај да реституција није могућа, законодавац кроз одабрану формулацију одбацује „негативне теорије“ о новчаној накнади нематеријалне штете (Николић, 1994: 167-170) и дозвољава могућност досуђивања правичне новчане накнаде онда када постоје физички болови, страх или душевни болови који су дуготрајни и/или нарочито израженог интензитета¹².

Натурална реституција као облик репарације фаворизује се у односу на компензацију кроз новчану накнаду код материјалне, односно сатисфакцију код нематеријалне штете. Међутим, који год облик накнаде био доступан у зависности од околности случаја и врсте штете, законодавац не дозвољава да се институт накнаде штете претвори у средство за експлоатацију, комерцијализацију, злоупотребу права, остваривање лукративних циљева, а нарочито за богаћење без правног основа (Медић, Дедић, Зивлак-Радуловић, 2017: 81 и даље; Манић, 2012: 439)¹³. Другим речима, законодавац инсистира на томе да оштећени не сме након накнаде бити нити сиромашнији нити богатији него што би био да је штета изостала.

Уколико поставимо питање да ли суд може да усвоји тужбени захтев лица које тражи накнаду штете која произлази из његове посебне наклоности према уништеној или оштећеној ствари, први утисак је да је одговор из перспективе позитивног права изричито негативан. Такав одговор произлази из језичког тумачења јер законодавац ни у једном делу Закона о облигационим односима, барем не изричито, не помиње могућност успешног истицања и таквих захтева. Исти одговор произлази и из систематског тумачења, то јест анализе вишеструко осигураног принципа

9 Чл. 185, ст. 3. Закона о облигационим односима.

10 Чл. 189, ст. 2. и чл. 190. Закона о облигационим односима.

11 Чл. 199. Закона о облигационим односима.

12 Чл. 200, ст. 1. Закона о облигационим односима.

13 То се нарочито види у: Чл. 190, 191, 192, 197, 198, ст. 2, 200, ст. 2. Закона о облигационим односима.

еквивалентности накнаде насталој штети о којем смо управо говорили. Најзад, до истог закључка може се доћи и кроз историјску интерпретацију¹⁴.

Међутим, у изнетом контексту особито је интересантна одредба којом је суду допуштено да висину накнаде одреди према вредности коју је ствар имала за оштећеног онда када је иста оштећена или уништена кривичним делом с умишљајем¹⁵. Ова норма може се тумачити на више различитих начина: као норма којом се (ре)дефинишу услови одговорности за штету (Караникић-Мирић, 2011: 68), као норма којом се приликом накнаде материјалне штете дозвољава утврђивање висине штете према субјективном мерилу (*pretium singulare*) (Караникић-Мирић, 2011: 69 и даље) или као материјалноправни основ за истицање захтева за накнаду афекционе вредности.

Теорија права претежним делом прихвата треће тумачење. Иако се може учинити да систематика за коју је оптирао законодавац упућује на друго тумачење, мишљењу правне теорије приклонила се и судска пракса¹⁶. Присталица овог становишта је и аутор, а разлога за то је више.

Прво, одредба чл. 189 ст. 4 представља део рубрума који се односи на накнаду материјалне штете: афекциона вредност по својој природи то није. То може да значи или да судови чине логичку грешку када ову норму посматрају као *premissa maior* приликом усвајања захтева за накнаду афекционе вредности или да је законодавац погрешно систематизовао ово правило међу одредбе о накнади материјалне штете. Ми сматрамо да је други одговор исправан, јер принцип интегралне накнаде материјалне штете омогућава формирање судске одлуке у погледу висине накнаде на

14 У односу на Скицу за законик о облигацијама и уговорима у овом делу учињено је неколико измена. Ове измене засебно, а нарочито уколико их посматрамо у међусобној повезаности, сугеришу да се законодавац приликом израде Закона о облигационим односима свесно одлучио да изостави могућност накнаде тзв. афекционе вредности, те да није реч о правној празнини (Константиновић, 1996: 86).

15 Чл. 189, ст. 4. Закона о облигационим односима.

16 Пресуда Апелационог суда у Београду Гж-2285/2018; Пресуда окружног суда у Ваљевоу Гж-1119/2005; Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Гж-3174/2010. Преузето 17. 04. 2020. <https://www.lexonline.paragraf.rs/WebParagraf/>

Упор. Одговори на питања трговинских судова који су утврђени на седницама Одељења за привредне спорове, одржаним дана 5.10, 25.10, 7.11. и 14.11.2006. године и на Седници Одељења за привредне преступе и управно-рачунске спорове, одржаној дана 20.9.2006. године - Судска пракса трговинских судова - Билтен бр. 3/2006 - стр. 18; Закључак усвојен на Саветовању Савезног суда, Врховног војног суда, Врховног суда Србије, Врховног суда Црна Горе и Вишег привредног суда у Београду, *Судска пракса привредних судова, Билтен бр 2/97*, 14. Преузето 18. 04. 2020. <https://www.lexonline.paragraf.rs/WebParagraf/>

основу објективних, претежно тржишних критеријума, дакле без узимања у обзир степена кривице штетника. Степен кривице је пре релевантан код одмеравања висине накнаде нематеријалне штете. Ово из разлога што не би исправно било третирати исто штетника који је починио штету намерно и оног који је исту проузроковао обичном непажњом, будући да се основано може претпоставити да ће оштећени трпети душевне болове далеко мањег интензитета уколико зна штетник није желео наступање одређене штетне последице, тим пре јер се и извесно саосећање штетника који је штету проузроковао, рецимо нехатно, може претпоставити (Медић, 2017: 652; Медић, Дедић, Зивлак-Радуловић, 2017: 83-84).

Даље, сматрамо да је поменуто тумачење у духу нашег грађанског права. Идеју о томе налазимо у одредбама које регулишу стварноправну материју, а којима се уважава као правно релевантна категорија која, мада није названа тим именом, дефинитивно подсећа по поставци на афекциону вредност. Наиме, одредбама којима је регулисана материја стицања права својине од невласника предвиђено је да савесно лице може постати власник ствари, иако исту није прибавило од лица које има право својине на тој ствари¹⁷. Апсолутно право својине стицаоца бива релативизовано правом ранијег власника да тражи повраћај ствари по прометној вредности (без дирања у право стицаоца да захтева накнаду штете од преносиоца) онда када се непобитно утврди да конкретна ствар за ранијег власника *има посебан значај* [нагласио аутор]¹⁸. Дакле, уважавање посебне наклоности према ствари, односно посебног значаја исте, није потпуно инокосна појава у грађанском праву.

Најзад, потреба превазилажења концепције која почива на потпуној раздвојености пунитивне сфере кривичноправне и репарационе сфере грађанскоправне заштите данас је израженија него раније (Николић, 1994: 212-213). Она произлази примарно из опште и сасвим лако уочљиве тенденције хуманизације казног права у којем би реституција могла, сматрамо и требала, имати све већи значај, али при чему не би требало занемарити и такву могућност да ће и из грађанског права бити издвојене санкције пунитивног карактера, све у контексту сложеног процеса који аутор назива конвергенцијом грађанскоправних и казних санкција (Николић, 1994: 212-213). У ред санкција које би из грађанског права могле бити издвојене по својој пунитивној функцији била би управо накнада афекционе вредности. Она, стојимо на становишту, омогућава успостављање савршеног баланса између потребе да се, у случају

17 Чл. 31, ст. 1. Закона о основама својинскоправних односа *Сл. лист СФРЈ*, 6/80 и 36/90, *Сл. лист СРЈ*, 29/96 и *Сл. гласник РС*, 115/2005.

18 Чл. 31, ст. 2. Закона о основама својинскоправних односа.

причињења кривичног дела, нарочито умишљајног, морају уважити и „инстинктивне потребе“ жртве кривичног дела (а не само друштва које је у фокусу кривичноправне заштите у систему новчане казне), а са друге стране и потребе друштва да се кроз пунитивне грађанскоправне санкције не формира тзв. приватна казна (барем не као правило) (Николић, 1994: 212-213).

3. Посебна наклоност према кућним љубимцима као критеријум за процену висине накнаде штете

Мада борба за права животиња није продукт 21. века (Stojanović, 2016: 76), синтагма „права животиња“, не сасвим етички прецизно (Waldau, 2010: 1-2) и дефинитивно не на одушевљење држава и њихових законодавних органа (Stojanović, 2016: 77), све чешће се користи у теорији права. Њен одјек иницирао је читав низ промена, па и оних правних, у односу према животињама.

3.1. Појам и правни статус животиња у праву Републике Србије

Појам животиње у правном смислу, сходно одредбама важећег Закона о добробити животиња¹⁹, ужи је у односу на биолошки појам животиње, иако је овај акт далеко свеобухватнији у односу на друге акте важеће акте у Републици Србији који за предмет имају заштиту животињског света (Stojanović, 2019: 442). Не сасвим спретно следећи учење Jeremy Benthama (Bentham, 1823: 144) правни појам животиње, изостављајући безмало 95% укупне популације животиња²⁰, сведен је на оне кичмењаке (*vertebrata*) који су у стању да осете бол, патњу, страх и стрес²¹. Унутар законске категорије „животиња“, уводи се посебна група – животиње чији опстанак зависи непосредно од човека²². У ову групу, поред оних животиња које се држе и репродукују у производне сврхе, огледних животиња и дивљих животиња које се држе у заточеништву, спадају и кућни љубимци²³. Најзад,

19 Закон о добробити животиња, *Сл. гласник РС*, 41/2009.

20 Пре безмало три деценије упућена је озбиљна критика таквој тенденцији (Visković, 1992: 287).

21 Упоредити у односу на решење у § 1. немачког Закона о добробити животиња који се односи на све животиње (Tierschutzgesetz, (BGBl. I S. 1328). Преузето 22.05.2020. <https://www.gesetze-im-internet.de/tierschg/TierSchG.pdf>) или чл. 2 швајцарског Закона о добробити животиња који условно обухвата и бескичмењаке (Tierschutzgesetz, Преузето 22.05.2020. <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20022103/201705010000/455.pdf>).

22 Чл. 5, ст. 1, т. 14. Закона о добробити животиња.

23 Чл. 2, ст. 1, т. 5. Закона о добробити животиња.

прилично штуром формулацијом, уз незнатно одступање у односу на решење у Европској конвенцији о заштити кућних љубимаца донетој у оквиру Савета Европе²⁴, одређено је и то да се кућним љубимцима сматрају све животиње које се држе ради дружења²⁵.

Дефинисањем појма животиње, доношењем законског акта којим се промовише њихова добробит, чак ни уз постојање општег консензуса о потреби заштите животиња као вредности *per se*, међутим, није разрешен главни сукоб међу теоретичарима права који су се овом проблематиком бавили. Реч је о размимоилажењу у приступу за који се, с једне стране, залажу позитивисти који промовишу идеју о заштити животиња као посебно вредног објекта права и, на другој страни, јуснатуралиста који сматрају да је, не само биолошки, већ и правно оправдано нормативно издизање животиња на ниво субјекта права (Visković, 1992: 288). Заправо, сукоб не само да није разрешен, већ се може учинити да је уопштеним законским одредбама остављен превелики простор за различите интерпретације поменутог акта, а који погодује продубљивању постојећег јаза.

Наиме, у правним поретцима данашњице, а изузетак није ни наше право, може се релативно лако уочити тенденција напуштања концепта „животиња = објект права“. Но, закључак да по аутоматизму као тачна важи релација „животиња = субјект права“ био би преурањен. Управо у овој области традиционални концепт права који почива на дуалитету субјект/објект права доживљава својеврсну метаморфозу јер право данас успева да препозна и категорије које јесу и субјекти и објекти права, али истовремено нису нити једно нити друго у потпуности.

И заиста, на основу важећег Закона о добробити животиња, али и одредби Кривичног законика²⁶, може се донекле извести закључак да животиње јесу субјекти, мада у правно огољеном облику. Ово из разлога, најпре, што је овај акт, као и низ међународних извора, донет примарно ради установљења макар и рудиментарног субјективитета животиња (Ristivojević, Bugarski, 2014: 3). Затим, зато што из ових одредби произлази да животиње јесу титулари, мада врло ограниченог броја, субјективних права (независно од човека као евентуалног власника), али не и правних дужности будући да се

24 Art. 1. European Convention for the Protection of Pet Animals. *Strasbourg*, 13. 11. 1987. Чл. 1. ст. 1. Закона о потврђивању Европске конвенције о заштити кућних љубимаца, *Сл. гласник РС – међународни уговори*, 1/2010.

25 Чл. 5, ст. 1, т. 26. Закона о добробити животиња.

26 Чл. 269, 271, 272, 273, 277. Кривичног законика Републике Србије, *Сл. гласник РС*, 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19.

остваривању истих не могу самостално старати. Исти закључак произлази и посредно из низа ситуација у којима је искључена могућност да се животиња, или барем одређене врсте животиња, третирају као објекат у пуном правном смислу те речи (Водинелић, 2012: 416-417; Јотановић, 2014: 117).

Међутим, иако је оваквим одредбама дата могућност да се „интереси животиња“ остварују без дискриминације од стране човека у било ком смислу (Јотановић, 2014: 113), становиште да животиња представља и објекат права, то јест ствар *sui generis*, није превазиђено иако је наше право, сматрамо, увелико на прелазу из „друге у трећу генерацију права“ (Višković, 1989: 816; Водинелић, 2012: 411-413). Посматрано из перспективе облигационог права, рецимо, онда када животиња проузрокује штету, има лац исте одговара према правилима о објективној одговорности. То значи да животиња, мада закон не врши нумерацију у том смислу, према становишту судске праксе представља ствар од које прети повећана опасност настанка штете²⁷. Исти закључак, мада опет посредно, произлази из анализе положаја животиње у оквиру стварног права будући да иста може бити предмет права својине. Коначно, такав закључак произлази из оправдане критике важеће нормативе (Stojanović, 2019: 449) која не забрањује и не омогућава кажњавање напуштања животиња, као ни било које друге ствари начелно, па чак ни оних животиња чији опстанак, према ставу законодавца, зависи непосредно од човека.

3.2. Афекциона вредност животиње и њена накнада

Закључак да животиње и даље фигурирају и као објект права произлази и из анализе ситуација у којима је животиња повређена или усмрћена. У таквим случајевима власник животиње има право да захтева накнаду штете као да је реч о уништењу или оштећењу било које друге (покретне) ствари. Прецизније, власнику као неспорно, у складу с објективним мерилем (*pretium commune*), припада право на накнаду стварне штете, затим и измакле добити уколико је реч о животињи која је заиста коришћена ради увећања

27 Уколико погледамо радни текст будућег Грађанског законика Републике Србије у оквиру одељка посвећеном одговорности за штету изазвану употребом опасне ствари или обављањем опасне делатности посебан одсек посвећен је одговорности за штету коју узрокује животиња. Иако се одсек односи само на штету коју узрокују домаће животиње, у члановима 323-326 јасно је исказан став да се животиње у смислу правила одштетног права поимају као ствари (опасне). Произлази закључак да је тенденција да животиње задрже, макар делимично, статус ствари. Преузето 20.05.2020. <https://www.mpravde.gov.rs/files/NACRT.pdf>,

Исти закључак произлази и из одредби које регулишу појам ствари, конкретно покретних, у смислу правила стварног права (Стојановић, 2018: 328).

имовине. Штавише, није спорно ни то да власнику животиње, уколико успе такав захтев да оправда посебним приликама, припада право на накнаду штете прама тзв. субјективном критеријуму (*pretium singulare*) (Радишић, 2004: 272).

Спорно, међутим, у зависности од интерпретације чл. 189 ст. 4 Закона о облигационим односима Републике Србије, може бити да ли власник животиње може успешно истицати и захтев за накнаду штете који превазилази чак и захтев опредељен према субјективном критеријуму. Другим речима, спорно је да ли, поред стварне штете и измакле добити, власник животиње може успешно да захтева и накнаду тзв. афекционе вредности.

Основаност оваквог захтева, заправо, спорна је на барем два нивоа – на материјалноправном и на чињеничном нивоу. На материјалноправном нивоу може бити спорно то да ли постоји правни основ за истицање захтева за накнаду афекционе вредности, то јест да ли чл. 189. ст. 4 Закона о облигационим односима Републике Србије игра ту улогу. Но, како смо се овим питањем бавили у претходном делу рада и на њега дали позитиван одговор, наредне редове посветићемо другом питању које се разрешава на нивоу чињеница, то јест испуњености услова за истицање оваквог захтева.

Наиме, да би оштећени успео са истицањем одштетног захтева усмереног на накнаду стварне штете и измакле добити неопходно је да докаже постојање штете, а по правилу, дакле онда када се она не претпоставља, и постојање узрочне везе између радње и штете²⁸. Будући да се у нашем праву прихвата систем интегралне накнаде штете²⁹, затим и релативна претпоставка кривице³⁰, психички однос починиоца штете није неопходно доказивати.

Међутим, када оштећени претендује на накнаду и тзв. афекционе вредности, његова ситуација се унеколико мења. Да би суд у конкретном случају удовољио тако формулисаном захтеву оштећеног, постојање свих ових услова није довољно. Неопходно је, поред осталог, да штета буде проузрокована кривичним делом учињеним са умишљајем³¹. У кривичном поступку, дакле, будући да важи презумпција невиности, неопходно је

28 Доказивање узрочно-последичне везе није неопходно у случајевима када је иста проузрокована употребом опасне ствари или вршењем опасне делатности. Она се тада релативно претпоставља.

Чл. 173. Закона о облигационим односима.

29 Чл. 189, ст. 1 и чл. 190. Закона о облигационим односима.

30 Чл. 154. Закона о облигационим односима.

31 Чл. 189, ст. 4. Закона о облигационим односима.

доказати да је штетник знао или морао знати које су штетне последице његовог понашања, да је њима могао да управља и да је баш те последице желео.

Најзад, да би са успео са захтевом за накнаду афекционе вредности, оштећени би морао да докаже и други субјективни елемент, то јест постојање посебне наклоности према оштећеној ствари. Будући да је ствар о чијем уништењу или оштећењу говоримо заправо животиња и то кућни љубимац, ово питање према мишљењу аутора постаје особито проблематично посматрано *de lege lata*.

Наиме, о посебној наклоности другим стварима може се дискутовати. Међутим, животиње у биолошком дефинитивно, а како смо видели ни у правном смислу, нису пуки објекти, то јест ствари. Према дефиницијама које смо преузели у првом делу из унутрашњих и међународних аката, произлази да су то искључиво оне категорије кичмењака *које су у стању да осете страх, бол, патњу, следствено и афекцију, све то у смислу који је врло близак човековом доживљају истих емоција* [нагласио аутор]. С обзиром на блискост емотивног расуђивања, те способност исказивања емоција, данас се за ноторну узима чињеница да људи са сродницима из групе кичмењака који се у правном поретку сматрају животињама врло лако развију емотивну везу. Ова емотивна веза нипошто није једнострана. Напротив. Ипак, ако на тренутак оставимо по страни емотивну интелигенцију животиња, оно што је извесно је да је човек у стању да развије сет осећања према животињи који се, према речима самих власника животиња, пореди чак и са емоцијама које осећају према најближим сродницима. Дакле, све и да занемаримо (квази)субјективитет животиња у правном поретку Републике Србије, једно је извесно – ако је према некој ствари човек у стању да развије посебну наклоност, онда је то најпре животиња.

Свакако, у потпуности смо спремни да прихватимо аргументацију да све животиње немају исти значај за човека, те да човек не развија наклоност према њима нужно. Такав пример биле би, рецимо, радне животиње, стока, живина, огледне животиње и слично. Но, уколико посматрамо кућне љубимце, ситуација је дијаметрално другачија. Кућни љубимци се првенствено узимају и држе због емотивне везаности за њих или потребе за њиховим присуством. Наравно, има и другачијих ситуација, на пример када се кућни љубимац набавља и држи као „симбол статуса“ или ради задовољења неких девијантних потреба, но то није правило, већ изузетак од сувереног правила да се кућни љубимци држе из емотивних разлога.

Уосталом, и законодавац иде у корак с овим мишљењем. Наиме, кућни љубимци су животиње које се према законској дефиницији држе *ради*

дружења [нагласио аутор]. Стога произлази да и сам законодавац презумира постојање особитог пријатељског односа, тек незнатно другачијег у односу на пријатељски однос с другим човеком, а који није ништа друго до сложени скуп емоција. Другим речима, законодавац као да дефиницијом кућног љубимца и одабраном формулацијом уводи релативну претпоставку квалитативне везе између два бића.

Језичко тумачење овог правила упућује на такав закључак. Прихватање такве интерпретације даље имплицира да је оштећени који претендује на остваривање права на накнаду афекционе вредности због смрти или телесне повреде кућног љубимца, за разлику од имаоца било које друге ствари која је оштећена или уништена, ослобођен дела доказних тегоба у смислу непостојања потребе да доказује своју наклоност и њен степен према кућном љубимцу. И заиста, „дружење“ о којем законодавац говори, иако нипошто не може бити интерпретирано као једнострана релација, дефинитивно имплицира уважавање човекове привржености животињи.

Ипак, не треба журити са закључком. Дозумерености је неопходно показати и приступити телеолошком тумачењу. Таквим тумачењем засигурно доћи ћемо до другачијег закључка, то јест да интенција законодавца није била обртање претпоставке постојања посебне наклоности ради остваривања права на накнаду афекционе вредности онда када је кућни љубимац повређен или усмрћен. Мада такав закључак не одступа у односу на опште циљеве, конкретни разлози за доношење оваквог решења су потпуно другачији. Ипак, језичко тумачење, а у контексту систематског и историјског тумачења, постаје врло интересантно као мета поређења *de lege ferenda*.

4. Закључна разматрања

Биоцентрична, затим и екоцентрична поставка света које за „вредност *per se*“ узимају живот, следствено и сва жива бића, односно природу, као основни политички и етички принципи вишеструко су уграђени у све социјалне релације. Промена човековог односа према природи и живом свету за непосредни резултат имала је сазревање идеје о интегралној заштити ових вредности, дакле кроз повезивање знања из читавог низа различитих дисциплина (Николић, 2019: 62 и даље).

Ради синхронизованог спровођења акција и мера које је овакав облик повезивања изнедрио, по природи ствари, исте су морале бити правно уређене. Посредни резултат промене човековог односа према природи, стога, препознаје се у сложеном конгломерату норми међународног и унутрашњег карактера међу којима се у значајем ипак издвајају оне којима

се регулишу права и обавезе човека, то јест друштва, према животињама, као и статус и правна заштита ове категорије добара. Управо ова категорија, тачније посебна подкатегија, њен статус и заштита грађанскоправног карактера, непосредни су предмет интересовања у овом раду.

Конкретно, издизање животиња на ниво (квази)субјеката права, посматрано из угла кућних љубимаца као посебне категорије животиња, отворило је могућност за врло широку интерпретацију појма „дружење“ који законодавац по угледу на читав сет међународних аката употребљава. Овај појам могуће је, с језичког и систематског становишта, интерпретирати као претпоставку посебне наклоности имаоца животиње према животињи у циљу растерећења доказних тегоба имаоца животиње онда када је иста повређена или усмрћена на нејбезобзирнији начин – умишљајним кривичним делом.

Ово тумачење, сматрамо, би требало озваничити у будућим законским решењима. Више је начина да се то уради. Један од начина је да се ова претпоставка уведе у Закон о добробити животиња као *lex specialis* у односу на општа законска правила о накнади штете. Други начин је да се ова претпоставка уведе у Закон о облигационим односима као део члана којим би накнада афекционе вредности била изричито регулисана. Најзад, трећа опција, иначе опција за коју пледира аутор, је да се поменута претпоставка уведе у општа правила о проузроковању и накнади штете уз елиминисање потребе власника животиње да доказује да је штета проузрокована кривичним делом с умишљајем. Ово из разлога што аутор искрено верује у то да убиство или повреда кућног љубимца ствара основ за накнаду афекционе вредности по себи, а да је степен кривице који би доказивао штетник евентуално основ за одмеравање висине накнаде. Чињеница је, наиме, да патња оштећеног може бити већа уколико је штетник поступао нарочито безобзирно, али није тачно да такав облик патње и нематеријалне штете не постоји уколико је штета проузрокована, рецимо, нехатно.

Литература/References

Bentham, J. (1823). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Oxford: Clarendon Press

Богуновић, М. (2012). Значење речи „iniuria“ у контексту деликта „*Damnum iniuria datum*“. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*. (63). 425-442

Visković, N. (1989). *Stradanja, zaštita i prava životinja*. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*. 39 (5-6). 815-825.

Visković, N. (1992). Međunarodna pravna zaštita životinja. *Socijalna ekologija*. 1(3). 287-296

Водинелић, В. (2012). *Грађанско право: Увод у грађанско право и општи део грађанског права*. Београд: Службени гласник

European Convention for the Protection of Pet Animals. *Strasbourg*, 13. 11. 1987.

Закључак усвојен на Саветовању Савезног суда, Врховног војног суда, Врховног суда Србије, Врховног суда Црна Горе и Вишег привредног суда у Београду, *Судска пракса привредних судова, Билтен бр 2/97*, 14. Преузето 18. 04. 2020. <https://www.lexonline.paragraf.rs/WebParagraf/>

Закон о добробити животиња Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 41. 2009

Закон о облигационим односима Републике Србије. *Службени лист СФРЈ*. Бр. 29. 1978, 39. 1985, 45. 1989 - одлука УСЈ и 57. 1989. *Службени лист СРЈ*. Бр. 31. 1993. *Службени лист СЦГ*. Бр. 1. 2003 - Уставна повеља

Закон о основама својинскоправних односа Републике Србије. *Службени лист СФРЈ*. Бр. 6. 1980 и 36. 1990. *Службени лист СРЈ*. Бр. 29. 1996 и *Службени гласник РС*. Бр. 115. 2005

Закон о потврђивању Европске конвенције о заштити кућних љубимаца Републике Србије. *Службени гласник РС – међународни уговори*. Бр. 1. 2010

Јотановић, Р. (2014). Правни статус животиња у грађанском праву. *Годишњак Правног факултета у Бањој Луци*. 36. 101-122

Караникић-Мирић, М. (2011). Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника. *Crimen*. 2(1). 67-87.

Константиновић, М. (1996). *Облигације и уговори. Скица за законик о облигацијама и уговорима*. Београд: Службени лист СРЈ

Кривични законик Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 85 (2005), 88 (2005), 107 (2005), 72 (2009), 111 (2009), 121 (2012), 104 (2013), 108 (2014), 94 (2016) и 35 (2019).

Манић, С. (2012). Новчана накнада нематеријалне штете за душевне болове због смрти и тешког инвалидитета блиског лица. *Зборник радова Правног факултета, Нови Сад*. 46 (2). 437-454

Медић, Д. (2017). О (новчаној) накнади нематеријалне штете и критеријумима за њено одмјеравање. *Правни живот*. (10). 639-656

Медић, Д., Недић, Д., Зивлак-Радуловић, Н. (2017). *Накнада нематеријалне штете*. Бања Лука: Удружење правника Републике Српске

Николић, Д. (1994). *Појам грађанскоправне санкције. Докторска дисертација*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду

Николић, Д. (2019). Правци развоја животне средине. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*. 58(82). 61-79

Одговори на питања трговинских судова који су утврђени на седницама Одељења за привредне спорове, одржаним дана 5.10, 25.10, 7.11. и 14.11.2006. године и на Седници Одељења за привредне преступе и управно-рачунске спорове, одржаној дана 20.9.2006. године, *Судска пракса трговинских судова, Билтен бр. 3/2006* - стр. 18. Преузето 18. 04. 2020. <https://www.lexonline.paragraf.rs/WebParagraf/>

Пресуда Апелационог суда у Београду Гж-2285/2018. Преузето 17. 04. 2020. <https://www.lexonline.paragraf.rs/WebParagraf/>

Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Гж-3174/2010. Преузето 17. 04. 2020. <https://www.lexonline.paragraf.rs/WebParagraf/>

Пресуда окружног суда у Ваљеву Гж-1119/2005. Преузето 17. 04. 2020. <https://www.lexonline.paragraf.rs/WebParagraf/>

Радишић, Ј. (2004). *Облигационо право, Општи део*. Београд: Номос

Радуловић, С. (2016). *Чињенице одлучујуће за искључење противправности при медицинској интервенцији и њихов међусобни однос*. Косовска Митровица: Правни факултет Универзитета у Приштини

Ristivojević, B., Bugarski, T. (2014). Krivično delo 'ubijanje i mučenje životinja' iz člana 269 KZ RS u svetlu zakona o dobrobiti životinja. *NBP. Nauka, bezbednost, policija*. (1). 1-19

Salma, J. (2008). Pravne osobine građansko-pravne odgovornosti (Razgraničenje građansko-pravne od krivično-pravne odgovornosti). *Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad*. 42 (1-2). 79-98

Stojanović, N. (2019). Deset godina Zakona o dobrobiti životinja republike Srbije. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*. 53(2). 441-447.

Stojanović, N. (2016). Which animal rights should be recognized?. *Belgrade Law Review*. 64 (3). 75-92

Стојановић, Н. (2018). Одговорност за штету коју животиња проузрокује према Преднацрту Грађанског законика Републике Србије. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*. 57(81). 321-347

Tierschutzgesetz. *BGBI. I S. 1328*. Преузето 22.05.2020. <https://www.gesetze-im-internet.de/tierschg/TierSchG.pdf>

Cigoj, S. (1978). Građanska odgovornost. *Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada* (Vol I, 399-534). Beograd: Službeni list SFRJ

Waldau, P. (2010). *Animal Rights: What Everyone Needs to Know*. Oxford University Press.

Doc. Srđan Radulović, LL.D.,
Assistant Professor,
Faculty of Law, University of Priština
Temporary Head Office in Kosovska Mitrovica

LEGAL STATUS OF PETS AND PRETIUM AFFECTIONIS

Summary

In domestic legal theory, as well as in judicial practice of the Republic of Serbia, there is a widely accepted standpoint that animals are property items, i.e. living movable assets in property law, and property items which increase the risk of damage in tort law. However, both views have been seriously challenged by the adoption of the Animal Welfare Act, and the subsequent amendments introduced into the Serbian criminal legislation. These norms have ultimately contributed to creating a solid base for reconsidering the legal status of animals and treating them as highly distinctive subjects of law.

*The current legal status of animals, including pets as a special legal category of animals which is the focal point of this paper, is debatable. Yet, the mere hint that there is a possibility to finally overcome the traditional “animal = object” concept creates an obligation to review all other civil law provisions and principles *de lege lata*, and especially *de lege ferenda*. In particular, using both analytical and normative method, the author analyzes the relevant provision of the Civil Obligations Act and the Draft Civil Code of Republic of Serbia, and examines the likelihood of awarding compensation (damages) for *pretium affectionis* (special affection and attachment) in case of death or injury caused to a pet.*

Keywords: *damage, pretium affectionis, pets, animals, animal rights.*

